

IRÉNÉE HAUSHERR

Numele lui Iristos
ȘI
Căile rugăciunii

Invocarea neîncetată a lui Dumnezeu
ca practică spirituală

Traducerea din limba franceză:
MIHAI VALENTIN VLADIMIRESCU

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Bibliografie aleasă	9
Lucrări citate	12
Introducere	22

PARTEA I NUMELE DOMNULUI IISUS

A. Nume acordate Mântuitorului în Sfânta

Scriptură și de către Sfinții Părinți	29
1. Problematica numărului mare de nume folosite	29
2. Nume prietenoase și nume dușmănoase atribuite lui Iisus în Evanghelii	31
3. În restul Noului Testament	35
4. Numele Mântuitorului la Părinții Apostolici	39
5. Sfântul Irineu	47
6. Origen	48
7. Sfântul Vasile	59
8. Sfântul Grigorie de Nazianz	62
9. Sfântul Ioan Gură de Aur	65
10. Afraat	71
11. Filosofia numelui la Sfântul Efrem	74
12. Pseudo-Dionisie	83
13. Numele Domnului la Isaac de Ninive	85

B. La poporul creștin	88
1. Actele Martirice	89
2. În afara Actelor Martirice. Inscripții	95
3. Numele Domnului Iisus în Apocrifele Noului Testament	101

4. Numele Domnului Iisus în slujbe	108
5. <i>Penthos</i> și iubirea plină de căldură	111
Concluzia Primei Părți	137

PARTEA A II-A ROSTIREA NUMELUI

A. Căile rugăciunii neîncetate	141
1. Sensul și scopul <i>rugăciunii lui Iisus</i>	141
2. Acte de rugăciune	148
3. Starea de rugăciune	156
4. Înainte de Evagrie	161
5. Evagrie Ponticul	166
6. Două tipuri de rugăciune curată	171
7. „Amintirea de Dumnezeu”	178
8. Părinții deșertului	184
B. Rugăciunile scurte	199
1. Atestarea lor și lucrarea lor tainică	199
2. Rugăciuni scurte în Evanghelii	202
3. În alte cărți ale Noului Testament	206
4. Rugăciuni scurte după vremurile apostolice	207
5. Rugăciunile scurte ale călugărilor	210
6. De la Ioan Gură de Aur la pseudo-Ioan Gură de Aur sau de la libertate la unicitate	221
7. Diadoh: rugăciuni scurte și psihologia amintirii de Dumnezeu	227
8. Rugăciune și rugăciuni scurte la Isaac de Ninive	236
C. Cererea de milostivire	243
D. Nașterea rugăciunii lui Iisus	263
E. Predominanța rugăciunii lui Iisus	300
Încheiere	312
Apendice	330

Cuvânt înainte

Numele lui Iisus ne aduc aminte de capodopera lui Fray Luis León, *Los Nombres de Cristo*. Însă, de data aceasta, nu e nevoie să căutăm aici nici capodopere literare, nici discuții teologice, fiind vorba despre o chestiune mult mai umilă, ce ține de practica religioasă: sub ce nume și cu ce scop I se adresau Domnului Iisus creștinii răsăriteni?

De aici rezultă și cele două părți ale cărții: I. Numele Domnului Iisus așa cum este folosit de către credincioși; II. Căile rugăciunii continue recomandate și practicate de către asceții răsăriteni. Dacă, din punct de vedere teologic, orice rugăciune este o invocare a Numelui, din moment ce rugăciunea înseamnă mântuire și „sub cer nu este alt nume dat oamenilor în care să se mântuiască”, putem spune același lucru și despre invocarea fonetică a numelui lui Iisus? De unde vine această idee? Cum se face că a încetat să mai fie pentru unii *o simplă cale printre altele*, devenind în timp *calea rugăciunii desăvârșite*, mai presus și poate dincolo de toate rugăciunile?

Simpla problemă pe care am menționat-o nu reușește să știrbească din importanța unei chestiuni vitale a creștinismului. Pentru a o aborda în mod adecvat, ar trebui întrebați toți martorii din trecut. Aflându-ne în imposibilitatea de a depune un asemenea efort uriaș, a fost făcută o cercetare parțială a unor documente alese, dintre cele care păreau a fi cele mai importante sau dintre cele care susțineau afirmațiile altora. Următoarele pagini reprezintă rezultatul acestei cercetări.

După cum se prezintă, această încercare riscă să fie atât plictisitoare (prin prisma micrografilor pe care le inițiază), cât și dezamăgitoare (din cauza celor pe care le omite). Celor care i-ar reproșa neajunsurile, le-aș spune: „Din moment ce, adunarea laolaltă, din lucrări de tot felul, a numelor Domnului mi-a adus o asemenea bucurie încât am mers într-atât de departe până a-mi pierde până și ultimele puteri ale vederii, de ce voi, cei cu ochi buni, nu ați încerca să găsiți și mai multă bucurie continuând această inventariere?”

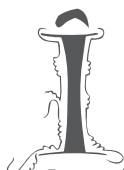
Celor care ar vedea în această carte doar lungi pasaje inutile, le-aș spune: „Dacă aceste cercetări referitoare la numele Domnului Iisus nu spun nimic sufletului vostru, vă este îngăduit întotdeauna să vă culcați pe perna moale a unei istorii intuitive și catafatice¹”. Cu toate acestea, aduceți-vă aminte de mulțimea de profesori și de studenți care, asupra unor chestiuni mult mai puțin îndrăgite, revarsă comori de răbdare și de ingeniozitate. Eu sunt creștin: nimic din ceea ce Îl privește pe Hristos nu îmi este indiferent. În special numele Sale nu îmi sunt indiferente, întrucât, într-un anumit sens, ele sunt una cu Persoana Sa. Totodată, această deosebire ar putea fi blamată: între nume și invocarea Numelui nu există o adevărată deosebire. Un astfel de detaliu, sau chiar paragraful acesta apare în partea a II-a, care ar fi putut fi pusă în prima parte și viceversa.

Recunosc fără dificultate toate aceste critici și încă multe altele, dorindu-mi ca oameni mult mai pregătiți decât mine pe acest subiect să le merite mai puțin. Există, totuși, o singură critică pe care o resping și împotriva căreia cred că nu trebuie să mă apăr înaintea lui Dumnezeu: acuzația de a nu avea o înțelegere deplină pentru toate eforturile omenești de a urmări pacea în unirea cu Dumnezeu prin rugăciune curată și neîncetată. Dacă totuși s-ar mai găsi cineva care să mă suspecteze de asta, ei bine: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-ne pe noi!”. Amin.

¹ Cf. DEX, de la gr. *Katafasis*, catafatism – modalitate de cunoaștere a lui Dumnezeu prin afirmare. El poate fi cunoscut după modul cunoașterii realităților lumii create (văzute), luate ca simbol al Său, atribuindu-I-se însușirile acestuia, afirmând ceea ce este Dumnezeu mai degrabă decât ceea ce nu este. (N. red.)

Introducere

În anul 1925, Reinhold von Walter publica la Berlin (Pe-tropolis Verlag) un scurt volum de 173 de pagini intitulat *Ein Russisches Pilgerleben* („Viața unui pelerin rus” – n. tr.).¹ Occidentul afla astfel de o scurtă rugăciune numită *Jesusgebet*, traducerea literală a rusescului *Молитва Иисусова*, în greacă *Ἰησοῦ εὐχή* sau *ἡ εὐχή τοῦ Ἰησοῦ*, adică nu *prière de Jésus*², potrivit unicului sens posibil al acestei expresii în limba franceză, ci rugăciune adresată lui Iisus:

„Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine (păcătosul).”

Prima recenzie a acestei publicații³ o rezuma astfel:

„Originalul rus al acestei cărți are titlul: *Mărturisirile sincere ale unui pelerin către duhovnicul său*. Mult mai potrivit ar fi să o intitulăm: *În căutarea rugăciunii continue*. Un țăran rus care stăpânea doar cunoștințele de bază ale scrisului și cititului – tatăl său îl ajutase să învețe literele pentru ca acesta să își poată câștiga traiul în ciuda brațului său stâng atrofiat – mult râvnind rugăciunea lăuntrică după

¹ A se vedea în acest sens și ediția în limba română a acestei cărți, *Pelerinul rus. Mărturisirea plină de har despre căutarea și practica Rugăciunii inimii – Cel mai iubit text clasic al spiritualității creștine despre Rugăciunea lui Iisus*, Ed. Herald, București, 2020. (N. red.)

² Expresia „rugăciunea lui Iisus” reprezintă o traducere grăbită a *Jesusgebet*, prin care R. von Walter reda rusescul *molitva Iisousova*, echivalent al lui *Ἰησοῦ εὐχή*. Limba greacă permite acest genitiv obiectiv. Limba franceză nu îl admite, cu atât mai puțin în privința cuvântului *prière*. Am putea spune invocarea numelui lui Iisus sau, mai riguros, chemarea lui Iisus, deși această ultimă formulare e destul de ambiguă. *Prière de Jésus* nu poate însemna decât „rugăciune făcută de către Iisus”. A-i da sensul de rugăciune adresată lui Iisus înseamnă a violenta limba și a-i jigni pe cunoscătorii. Noi vom folosi „rugăciune către Iisus”, *prière á Jésus*; dacă vom folosi în anumite locuri „rugăciunea lui Iisus”, *prière de Jésus*, o vom face [citând, adică] în numele altora și vom semnala acest lucru apelând la ghilimele sau la o subliniere. În versiunea Sf. IOAN SCĂRARUL, grad. 9, PG 88.841C, *Ἰησοῦ ἡ προσευχή* este *Tatăl nostru*.

³ *Orientalia Christiana* VI, 1926, p. 174.

ce îi căutase în zadar tainele pe la mai mulți preoți, întâlnește în sfârșit îndrumătorul de care are nevoie în persoana unui stareț. Acesta îl învață să spună *rugăciunea lui Iisus* mai întâi de 3 000, apoi de 6 000, apoi de 12 000 de ori pe zi, apoi ori de câte ori voia el. În cele din urmă, s-a ajuns ca nu atât pelerinul să rostească în mod voit rugăciunea, ci aceasta ajungea să se rostească singură în sufletul și inima sa atât în timpul îndeletnicirilor zilnice, cât și noaptea în somn. Și câte roade minunate are! „În duh: se simte dulceața iubirii lui Dumnezeu, pacea lăutrică, răpirea sufletească¹, curăția gândurilor, o fericită îndreptare către Dumnezeu. În simțăminte: o căldură plăcută în inimă, toate mădularele pline de dulceață, tresăriri vesele ale inimii, ușurință și proșteime; viața ne este plăcută, nu mai simțim bolile și durerea. În fine, mai sunt și descoperirile²: iluminarea minții, pătrunderea Scripturilor; înțelegem Duhul creației, ne detașăm de agitația lumii, recunoaștem dulceața vieții lăuntrice, suntem siguri de apropierea lui Dumnezeu și de iubirea lui pentru noi” (p. 62, ediția originală). În felul acesta, călătorul nostru mai degrabă zboară decât să pribegască de-a lungul Rusiei și Siberiei, constatând peste tot, cu uimire, noile minuni săvârșite de rugăciunea sa continuă, asupra lui însuși, asupra altor suflete credincioase, chiar și asupra unui băiețel care o rostește la început doar sub amenințarea biciului, chiar și asupra lupilor și asupra elementelor naturii. „Rugăciunea neîncetată aduce starea curăției primare³, inclusiv fericirea ei și stăpânirea asupra naturii”.

Astfel de promisiuni frumoase nu puteau să nu aibă roade. Conjunctura era una dintre cele mai favorabile: Primul Război Mondial adusesese multor oameni o dezamăgire mult mai cruntă decât toate suferințele din care a rezultat. Prosperitatea de dinainte de anul 1914 îi făcuse să creadă în apariția definitivă a unui paradis pământesc care să răspundă tuturor nevoilor lor. Cataclismul care a pus capăt acestei euforii a trezit în mulți oameni foamea pentru o hrană cu valențe spirituale. În toate țările din Europa, acolo unde o fărâma de libertate permitea acest lucru, cărțile și revistele de spiritualitate au cunoscut o reînnoire care durează

¹ Extazul sufletească. (N. red.)

² În context, descoperirile au sensul de revelare a unor taine dumnezeiești. (N. red. spec.)

³ Curăția primară se referă la starea omului dinaintea căderii protopărinților Adam și Eva în păcat, și nu la curăția sufletească a pruncilor. (N. red. spec.)

și acum. *Mărturisirea* pelerinului rus i-a datorat acestei reînnoiri o bună parte din succesul pe care textul său original nu l-a atins niciodată până atunci. În mod indirect, revoluția bolșevică (1917) i-a adus foloase prin dispersarea peste tot în lume a emigranților care o promovau, trezind în jurul lor simpatie și curiozitate pentru „cealaltă Rusie”¹.

Bibliografia referitoare la *rugăciunea către Iisus*² crește de la un an la altul. Nu avem pretenția să oferim aici o listă completă. Cele câteva titluri pe care tocmai le-am citat sunt suficiente pentru a demonstra ce interes a cunoscut *Pelerinul* și ce vântej de idei a stârnit. Să cităm, pe sărite, câte un paragraf. Iată-l pe românul Nichifor Crainic, profesor la Universitatea din București și fost ministru. Din păcate nu avem textul său original, ci doar o traducere germană făcută de către Walter Biemel³ iar aceasta nu este foarte ușor de tradus în franceză. Să încercăm totuși: „Între formele experimentale și teoretice ale misticii ortodoxe, este una care le domină și care le dă tuturor celorlalte o culoare specială: *rugăciunea către Iisus*, cunoscută și sub alte numeroase denumiri, cum ar fi *rugăciunea duhului*, *rugăciunea inimii* sau *rugăciunea isihastă* (sic). În viața spirituală a Occidentului, nu putem găsi nicio formă de rugăciune care să i se asemene. Ea este proprietatea exclusivă a Răsăritului. De o copleșitoare plenitudine istorică, din Antichitate și până la cei mai renumiți stareți ruși, ea reprezintă, într-o foarte mare măsură, contemplația ortodoxă, atât prin esența sa doctrinară, cât și prin metoda sa și, nu mai puțin, prin practicarea ei”.

„Transmisă de către părintele duhovnicesc ca de la îndrumător la ucenic, din generație în generație, și păstrată cu mare grijă în discreția riguroasă a lucrurilor sfinte, *rugăciunea către Iisus* și-a păstrat originalitatea neștirbită. Atunci când tratatele de filosofie practică și teoretică dedicate acestui fel de contemplație, reunite sub numele de *Filocalie* au fost tipărite pentru prima dată la Veneția, în 1782, de către Nicodim Aghioritul, toate exemplarele, până la ultimul⁴, au

¹ Potrivit fericitului titlu pe care îl are, în traducere germană – *Das andere Russland* – cartea lui P. I. KOLOGRIVOF, *Essai sur la sainteté en Russie*, Bruges, 1953.

² Alegerea autorului. (N. red.)

³ N. CRAINIC, *Das Jesusgebet*, *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 60, 1941, p. 341-353.

⁴ „Alle bis auf eines”, potrivit dicționarului lui SACHS-VILLATE, *Enzyklopädisches Wörterbuch der französischen u. deutschen Sprache*, Berlin, ediția 20 și 21, p. 106, col. 2, n. 4, poate avea două sensuri, fie „toți până la ultimul” sau „toți în afară de ultimul”.

fost aduse în Răsărit. Această particularitate care nu este decât ecoul unei discipline tradiționale ne demonstrează în mod clar conștiința profesională a unei proprietăți exclusive. *Rugăciunea către Iisus* poate fi identificată cu viața duhovnicească a Ortodoxiei. Această rugăciune reprezintă elementul esențial al oricărei reglementări a vieții monahale; întrucât valoarea sa este universală, ea poate chiar înlocui slujba dumnezeiască și toate celelalte forme de rugăciune”.¹

„În ce constă valoarea universală pe care i-o atribuie Serghei Bulgakov, valoare care ne explică lunga sa valoare istorică? În numele lui Iisus care reprezintă, de fapt, centrul incandescent al acestei rugăciuni. Iată aici textul foarte scurt al acestei rugăciuni: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul* sau, și mai pe scurt, *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă*, sau încă și mai pe scurt, *Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă*. În acest caz, avem de-a face cu un număr de cinci cuvinte, în deplină armonie cu spusele Sf. Ap. Pavel citate adeseori în sprijinul lor de către autorii isihăști: *Dar în Biserică vreau să grăiesc cinci cuvinte cu mintea mea, ca să învăț și pe alții, decât zeci de mii de cuvinte într-o limbă străină* (1 Corinteni 14, 19). În rest, cuvintele acestea nu au importanță decât în fazele pregătitoare ale contemplației, căci, în punctul lor culminant, textul se restrânge într-un singur strigăt, țâșnind din profunzimea inimii: *Iisuse* sau *Iisuse al meu* care, în cele din urmă, se face tăcut în liniștea extazului.”

Am citat din acest pasaj (care este de 10 ori mai mare) pentru a ne face o idee asupra temei tratate. „Călugărul Bisericii Orientale”² crede că trebuie făcută precizarea că „articolului îi lipsește, într-un mod unic, sensul critic: autorul atribuie Preasfintei Fecioare Maria formularea *rugăciunii lui Iisus*. Acest lucru ar putea fi adevărat doar în sens mistic, însă nu poate sta în picioare din perspectivă istorică” (a se vedea p. 7, n. 1). Crainic invocă în acest sens înalta personalitate a lui Grigorie Palama³ (p. 348). De fapt, în a doua dintre cele 2 omilii despre *Intrarea* (εἰσοδος) *Maicii Domnului* publicate la Atena, în anul 1861, de către Sophokles K. Ex (Economon, Grigorie Palama afirmă că Fecioara „stabilește pentru prima dată (καὶνότηει) lucruri mărețe și desăvârșite; ea introduce,

¹ Această ultimă frază este citată din Serghei BULGAKOV, *Orthodoxie*, Si-biu-Hermannstadt, 1933, fără indicarea paginii.

² A se vedea bibliografia.

³ El este cel care omite titlul de *sfânt*.

practică și transmite urmașilor o practică superioară „theoriei”¹ și o „theoria” mult deasupra celei cinstite până atunci, după cum adevărul este mai presus de închipuire” (§31, p. 169). „Lăsând la o parte o purtare care ar fi putut fi supusă învinuirilor de tot felul, ea alege o viață nevăzută de nimeni și liberă de orice unire omenească, în taina de nepătruns a templului unde, în afara oricărei apropieri de cele lumești, scuturând toate legăturile, ridicându-se chiar mai presus de grija pentru propriul trup, ea își dedica mintea lucrării asupra propriei sale schimbări, atenției și rugăciunii dumnezeiești neîntrerupte. Dobândind astfel deplina stăpânire de sine și ajungând la o stare deasupra multor roiri ale gândurilor, mai pe scurt, a oricărei închipuiri, ea a creat un nou drum spre cer, cel al tăcerii înțelegătoare” (n. 38, p. 176).

În niciun pasaj din cele 2 omilii ale sale, Sf. Grigorie Palama († 1359) nu atribuie Preacuratei Fecioare Maria descoperirea *rugăciunii lui Iisus*. Așa cum două lucruri egale cu un al treilea lucru sunt toate egale între ele, prin identitate exclusivă, *rugăciunea lui Iisus* este egală cu cea mai înaltă dintre contemplații. Cu această înțelegere l-a citit Crainic pe Grigorie Palama.²

Am putea cita în aceeași ordine de idei multe alte cărți și articole. Cu toate acestea, adeseori ele nu disting limpede formula rugăciunii de metoda prin care aceasta se impune din secolul al XII-lea sau al XIV-lea. Întrucât nu avem intenția de a vorbi de această metodă numită isihastă, ci doar de rugăciune în sine, vom aborda în mod direct subiectul nostru.

Pentru claritate, vom împărți lucrarea noastră în două părți: I. Numele Mântuitorului; II. Invocarea Numelui. În ambele părți, pe cât posibil, vom urma ordinea cronologică.

¹ Conceptul de *theoria* este întrebuințat în spațiul teologic drept o stare mentală luminată de har și curățită de patimi, asemenea contemplației, și care se ridică la înțelegerea sensurilor profunde și a tuturor rațiunilor divine sădite de Dumnezeu în creație. Autorul face distincție între *theoria* antică și *theoria par excellence* a creștinismului pentru a fi pusă în antiteză contemplația cu iz analitic și contemplarea lucrurilor din spatele realității văzute/ imediate. (*N. red. spec.*)

² Dacă *rugăciunea lui Iisus* este proprietatea exclusivă a Orientului bizantin sau dacă, și mai mult, ea este una și aceeași cu rugăciunea minții, urmând rigoare logică ar trebui să spunem că Biserica romană nu cunoaște rugăciunea minții. Prin urmare, nu vom fi uimiți să citim în *Hagioritiki Vivliothiki*, anul 24, nos. 279-280, Volos 1959, p. 367 că: „La nivel oficial, Biserica Romano-Catolică vede rugăciunea minții (τήν νοερὰν προσευχήν) și isihasmul ca pe o erezie...”

PARTEA I
NUMELE DOMNULUI IISUS

A.

Nume acordate Mântuitorului în Sfânta Scriptură și de către Sfinții Părinți

1. Problematica numărului mare de nume folosite

„Numele”, spune Origen, „este o expresie restrânsă care desemnează natura proprie a ființei care îl poartă” (*De Oratione* 24)¹.

Continuarea textului conține „filosofia numelui” în accepțiunea lui Origen († 254). Merită să ne aplecăm puțin asupra acestui text înainte de a studia filosofia numelui în sine, alături de unii cercetători moderni.

„De exemplu, natura proprie a Sf. Pavel face ca sufletul său, min-tea sa, trupul său să aibă anumite calități. Aceste calități specifice, care fac în așa fel încât nicio altă ființă să nu fie într-un tot asemenea lui Pavel, sunt desemnate prin numele de Pavel. La oameni însă, aceste calități proprii – ca de altfel și numele – se pot schimba. Cum anumite calități ale lui Avram s-au schimbat, el a primit numele de Avraam; Simon a fost numit Petru; Saul, cel care Îl prigonea pe Iisus, a fost numit Pavel. Pentru Dumnezeu, care este neschimbător și veșnic, adică rămâne mereu același, nu există decât un singur nume, acela indicat în cartea *Ieșirii*: *Eu sunt Cel ce sunt* (*Ieșirea* 3, 14). Noi toți ne străduim să înțelegem cine este El cu adevărat, însă puțini sunt cei care îi pot înțelege cu adevărat sfințenia. De aceea învățăm că ideea pe care ne-o facem despre Dumnezeu e sfântă dacă vedem în El sfințenia Creatorului, a Purtătorului de grijă, a Celui ce judecă, alege sau abandonează, a Celui

¹ PG 11, 494 B.

care primește sau respinge, răsplătește sau pedepsește pe fiecare după cum i se cuvine. Căci prin aceste lucruri și prin altele asemănătoare lor se văd calitățile proprii ale lui Dumnezeu, iar, scripturistic vorbind, aceste calități cred că desemnează *numele* Lui.”¹

Cel mai bun rezumat atât al acestei lungi expuneri, cât și al altora mai lungi², este dat în contextul versetului de la *Ioan* 3, 19 („a crezut în numele Celui Unuia născut, Fiul lui Dumnezeu”), despre care P. D. Mollat notează că este vorba de „un apelativ semitic pentru a indica o anumită persoană”³.

Domnul Iisus, Fiul Mariei, are multe nume. Spre sfârșitul secolului al VII-lea, un autor anonim s-a ocupat cu alcătuirea unei liste „a tuturor numelor date Mântuitorului în dumnezeieștile scripturi”⁴. Acesta reușește să adune laolaltă 187 de nume pe care le introduce folosind următoarea remarcă: „Unii spun că Mântuitorul este numit pe bună dreptate *Înțelepciune*, alții Îl numesc *Cuvântul*, iar celelalte nume nu sunt nume proprii, ci nume figurate” (τροπικῶς). Să redăm măcar primele cuvinte: „1. *Înțelepciunea*, 2. *Cuvântul*, 3. *Fiul lui Dumnezeu*, 4. *Dumnezeu Cuvântul*, 5. *Lumina lumii*, 6. *Lumina cea adevărată*, 7. *Învierea*, 8. *Calea*, 9. *Adevărul*, 10. *Viața*, 11. *Ușa*, 12. *Păstorul*, 13. *Mesia*, 14. *Hristos*, 15. *Iisus*, 16. *Mântuitorul*, 17. *Învățătorul* (διδάσκαλος)...”. Să fi fost cumva o simplă greșeală de neatenție din partea autorul nostru care plasează numele lui Iisus de abia pe locul al cincisprezecelea? Puțin probabil, din moment ce pe primul loc se află *Înțelepciunea*⁵, secondat apoi de *Cuvântul*. În plus,

¹ Traducerea lui G. BARDY.

² Este suficient să facem referire la articolul lui Hans BIETENHARD din *Theologisches Wörterbuch zum N.T.*, al lui G. KITTEL, a se vedea substantivul ὄνομα, vol. 5, p. 242-283.

³ *L'Evangile de saint Jean*, tradusă de D. Mollat, Paris, 1953, p. 81, notă.

⁴ Pr. DIEKAMP, *Doctrina Patrum de Incarnatione Verbi*, Münster in W., 1907, p. 286-290.

⁵ Privitor la numele de „*Înțelepciune*” acordat în vechime Mântuitorului, este demn de remarcat următorul lucru. Împăratul bizantin Justinian I (527-565) numește marea catedrală din Constantinopol cu numele de „Sf. Sophia” (azi moscheea Agia Sophia din Istanbul). Denumirea nu face nicidecum trimiteri la o sfântă femeie timpurie cu numele de Sophia, după cum ar fi mulți tentați să creadă. Dimpotrivă, termenul grecesc se traduce prin „Sfânta Înțe-

atunci când întocmește mai departe o listă cu 54 de nume consacrate Maicii Domnului, cea Născătoare de Dumnezeu¹, el își începe lista cu numele „Maria” și o încheie cu numele de „Theotokos” care se tâlcuiește prin cea „Născătoare de Dumnezeu.”

Compilerul „celui mai vast și prețios” florilegiu dogmatic dintre toate cele care ne parvin în prezent² nu oferă niciun argument credincioșilor din cotidian care, manifestând și mai mult o evlavie față de *rugăciunea lui Iisus*, spun că ea poate consta doar în numele lui Iisus sau că ea este rezumatul, inima și chintesența Ortodoxiei și a întregii spiritualități răsăritene. Să fi ignorat acest autor în mod complet „filosofia numelui”? În această situație, ipoteza lui F. Diekamp care atribuia acest florilegiu lui Anastasie Sinaitul († 701) s-ar prăbuși pe bună dreptate, căci sinaiții trebuie să fi păstrat această filosofie a numelui mai mult decât toți ceilalți din moment ce Sinaiul este o regiune semitică, iar *rugăciunea lui Iisus* a avut un rol central în spiritualitatea sinaită³.

În orice caz, se pune întrebarea firească: dacă vorbim de o filosofie a numelui, de partea cărui nume este această filosofie având în vedere că Mântuitorul are mai multe nume? Răspunsul va avea importanță nu doar pentru istoria sau preistoria *rugăciunii lui Iisus* dar, în general, pentru cea a cinstirii aduse acestui nume sfânt.

2. Nume prietenoase și nume dușmănoase atribuite lui Iisus în Evanghelii

Pentru iudeii care Îl vedeau și auzeau pe Iisus fără să creadă în El, exista un singur fel de diferențiere a numelui Său față de alte nume similare fonetic, precum cel de Isus Baraba (celebrul tâlhar eliberat din porunca lui Pilat). Vedem deci că ambele nume de „I(i)sus” sunt însoțite de un toponim ce reprezintă criteriul de diferențiere între

lepciune Divină”, altminteri un eufemism pios al epocii acordat lui Dumnezeu Cuvântul, adică lui Hristos. Probabil că acest nume de „Înțelepciune” oferit de autorul anonim în secolul al VII-lea era folosit la scară largă în perioada secolelor VI–VII. (*N. red. spec.*)

¹ *Ibid.* p. 291–292.

² DIEKAMP, *Op. cit.*, p. III.

³ A se vedea *UN MOINE*, cap. II.

cei doi. Însuși Pilat dă ordin ca deasupra crucii Mântuitorului să fie scris „Iisus Nazarineanul”. Dacă urmărim textul Evangheliilor, se pare că nimeni nu s-a adresat Învățătorului pe numele Său real, nici măcar pe numele său precedat de „Domnul”. Vocativul „Iisuse” (Ἰησοῦ) nu se întâlnește decât la Sf. Evanghelist Marcu și la Sf. Evanghelist Luca. Prin gura unui posedat, demonii sunt cei care I se adresează pe numele de „Iisuse, Nazarinene” (*Marcu 1, 24; Luca 4, 34*). Prin gura altui demonizat, un diavol I se adresează astfel: „Iisuse, Fiule al lui Dumnezeu Celui Preaînalt...” (*Marcu 5, 7; Luca 8, 28*). În textele sfintelor Evanghelii întâlnim o singură persoană de bună credință care îndrăznește să Îl implore ceva adresându-I-se pe numele Său urmat de „Fiul lui David”, și anume orbul Bartimeu (*Marcu 10, 47; Luca 18, 38*). Ulterior, apărătorii *rugăciunii lui Iisus* se vor raporta, mai târziu, și la acest text. De altfel la Marcu, în limba greacă, *Fiul lui Dumnezeu* apare înaintea lui *Iisus*; Bartimeu, abia după ce este muștrat de către mulțime continuă să strige, adresându-I-se în cuvintele *Fiule al lui David*, așa cum vedem atât la Sf. Ap. Marcu, cât și la Sf. Ap. Luca. Tot la în Evanghelia lui Luca avem și pasajul în care citim despre cei doi leproși care Îl strigă, implorându-L de departe cu următoarele cuvinte: „Iisue, Învățătorule, fie-Ți milă de noi!” (*Luca 17, 13*). Tălharul de pe cruce Îi spune: „Iisuse, pomeneste-mă...” (*Luca 23, 52*), deși într-o altă versiune cunoscută (ediția Wescott Hort) întâlnim doar „pomeneste-mă”, fără numele lui Iisus. Într-o altă versiune, numele lui Iisus apare la dativ: „Îi zicea lui Iisus: pomeneste-mă...” Femeia cananeeancă îi zice și ea: „miluieste-mă, Doamne, Fiul lui David!” (*Matei 15, 22*).

Din această mică analiză făcută asupra Evangheliilor rezultă că singurii care I se adresează lui Iisus folosind acest nume la vocativ (cel mai adesea urmat de un titlu distinctiv) sunt demonii sau persoane străine cercului Său de apropiați. Cei cărora le spune într-o zi: „de acum nu vă mai zic slugi, că sluga nu știe ce face stăpânul său, ci v-am numit pe voi prieteni, pentru că toate câte am auzit de la Tatăl vi le-am făcut cunoscute” (*Ioan 15, 15*) nu vor îndrăzni niciodată (nici măcar să le vină ideea) de a I se adresa pe „numele Său mic”. Iar Învățătorul încuviințează această atitudine; lor le va spune în seara Joiii Sfinte: „Voi mă numiți pe Mine «Învățătorul» și «Domnul» și bine ziceți, căci sunt” (*Ioan 13, 13*).